

Leikin parantava voima

Joan Almon

Oheinen artikkeli on steinerpedagogi Joan Almonin esitelmä steinerlastentarhojen varhaiskasvattajien koulutuspäivillä pääsiäisenä 2005 Dornachissa Sveitsissä. Osallistujia oli yli tuhat kaikkialta maailmasta. Päivien teemana oli "Leikkiä, oppia, kohdata".

Kun aloitin työskentelyn pienten lasten kanssa vuonna 1971, olin kouluttamaton ja epävarma itsestäni kasvattajana, mutta olin vakuuttunut kahdesta asiasta: Jokaisessa ihmisolennossa on hengen kipuna ja on oltava tapa, jolla se pidetään hengissä lapsissa. Ja että on olemassa keino, jolla 20:n kolme- kuusivuotiaan lapsen ryhmä saadaan leikkimään keskittyneesti ja harmonisesti toistensa kanssa eikä kaaokseen joutuen.

Kesti muutamia vuosia ennen kuin tajusin, kuinka läheisiä toisilleen nämä kaksi realiteettia ovat – henkisyys ja leikki. On vaikea pukea sitä sanoiksi, mutta lastentarhassani oli monia päiviä, jolloin koin sen hartaan hyrinän jollainen syntyy kun lapset ovat syventyneet leikkeihinsä ja ajattelin että tämän lähemmäksi taivasta ei voi elinaikanaan päästä.

Ydinasioita

Vuosien mittaan havaitsin monia yksilöllisiä ja kulttuurisia eroja lasten leikeissä, mutta erityisesti minuun vaikutti leikin yleismaailmallinen luonne. Leikki on elämän ydinkokemuksia ja se on tiiviisti yhteydessä lasten kasvuun, terveyteen ja hyvinvointiin.

Kuulin äskettäin hyvin arvostetun varhaiskasvatusopettajan, Gillian MacNameen Chicagon Erickson-instituutista, sanovan että hän pitää leikkiä yhtenä neljästä lapsen terveyden perusmittarista, terveydentilan osoittimista. Muut ovat syöminen, nukkuminen ja aineenvaihdunnan toimiminen. Kun lapsen kehityksessä leikillä on näin keskeinen osuus, meidän on tehtävä kaikki voitavamme sen tukemiseksi ja rohkaisemiseksi – erityisesti nykyään, kun se on katoamassa monien lasten elämästä.

Toinen ydinasia varhaislapsuudessa, läheisessä yhteydessä leikkiin, on lapsen kyky jäljitellä aikuisia työssään ja muuntaa tämä työ omaan leikkiinsä. Missään en ole nähnyt tätä niin eloisasti kuin käydessäni Waldorf-koulussa Tansaniassa joitakin vuosia sitten. Koulussa oli kaksi lastentarhaa. Toiselle kasvattajista oli steinerpedagogiikka uutta. Hän oli aloittanut vasta kuukautta aikaisemmin eikä ollut vielä ollut koulutuksessa. Hän oli hyvin taitava leikkimään lasten kanssa kun oli kyse yksittäisestä lapsesta tai pienestä ryhmästä, mutta hänellä ei ollut aavistustakaan, mitä tehdä 25 lapsen kanssa. Kun kuljin ensimmäisenä päivänä hänen huoneensa ohi ja kuulin kaaoksen äänet, muistin oikein hyvin ensimmäiset vuoteni kasvattajana.

Kaaoksesta leikin virtaan

Vieraillessani seuraavana päivänä hänen ryhmässään, kerroin että tavallisesti minulla on lastentarhassa käydessäni ompelutyö mukana, jotta voin tehdä jotain lasten edessä, mutta tälle matkalle en sellaista ottanut. Olisiko jotain mitä voisin ommella, esimerkiksi nukkea tai korjattavaa leikkikangasta? Hän katsoi minua hyvin ihmeissään ja sanoi: "Voi ei, teen kaiken sellaisen työn kotona illalla."

"Ei, ei", tokaisin hieman tahdittomasti. "Waldorf-lastentarhassa teemme nämä työt lasten nähden, antaaksemme virikkeitä heidän leikeilleen."

Siellä ei ollut paljon tarvikkeita, mutta lapset olivat tehneet tupsuja villalangasta. Korissa oli jäljellä lyhyitä langanpätkiä. Kun lapset tulivat sisään, istuin pöydän ääressä ja tein langoista pienen pieniä palloja ja lauloin pientä laulua langan käärimisestä. Aina kun yksi keräsykerö oli valmis asetin sen eteeni ja muodostin palloista pienen ympyrän.

Koko ryhmä kerääntyi ympärilleni ja katseli tarkkaavaisesti. Lapset näyttivät lumoutuvan eleistä, tunnelmasta ja laulusta. Kun viimeinen langan pätkä oli kääritty ja ympyrä valmis, he pyrähtivät kuin lintuparvi eri puolille huonetta leikkimään. He tekivät linja-auton tuoleista, perustivat pieniä kauppoja, joissa myivät kaikenlaisia tavaroita, ja perustivat koteja vauvoilleen.

Opettaja oli hämmästynyt, mutta kyseessä oli yksinkertainen osoitus siitä, kuinka lapsia inspiroi todellinen työ ja kuinka he muuntavat sen luovaksi leikiksi jäljittelyn voiman avulla.

Joskus jäljittely on lapsella heikkoa ja hänen on vaikeaa leikkiä. Silloin on hyvä ottaa lapsi mukaan oikeaan työhön – leipomiseen, siivoamiseen, puusepäntyöhön tai mihin tahansa tarpeelliseen. Tavallisesti lyhyen työskentelyjakson jälkeen lapsi haluaa leikkiä ja hänellä on leikkiin ideoita. Äärimmäisessä kohtaamassani tilanteessa otin lapsen työpöytäni ääreen kymmeneksi minuutiksi joka päivä kuuden viikon ajan. Ajanjakson päättyessä hän leikki hienosti.

Jäljittelyn ja leikin välinen suhde askarrutti minua aloittelevana varhaiskasvattajana paljon. Rudolf Steiner puhuu usein jäljittelystä, mutta en heti ymmärtänyt sitä. Tässä auttoi pienten, puhumaan opettelevien lasten havainnoiminen. He jäljittelevät heitä ympäröivää kieltä ilman että kukaan suorastaan "opettaa" heitä. Mutta mistä tämä kyky tulee?

Jäljittelyn syvät alkujuuret

Suureksi avuksi oli löytämäni Rudolf Steinerin kuvaus jäljittelyn alkujuurista; kuinka ihmisolennot ovat yhteydessä korkeampiin olentoihin henkisessä maailmassa ennen syntymää. Hän kuvaa yhteyttä "sisään hengittämisen" kaltaiseksi. Tämän toiseen sulautumisen kyvyn tuomme mukanaamme maan päälle. Koemme sen voimakkaasti ensimmäisten seitsemän vuoden aikana ja kutsumme sitä jäljittelyksi. Se on paljon syvällisempää kuin toisen kopioiminen tai matkiminen. Se tunkeutuu meidän

sydämeemme ja sieluamme ihmisolentoina, ainutlaatuisesti yksilöllisinä mutta kuitenkin kykenevinä olemaan yhtä ympäröivän maailman kanssa. Jäljittely on lapsen tie luoda sisäinen yhteisyys toisten kanssa.

Lapset tuovat henkisessä maailmassa ennen syntymää saamansa kokemukset fyysiseen olemassaoloonsa. Henkisessä maailmassa olemme yhtä niiden olentojen kanssa joita jäljittelemme. Fyysisessä maailmassa me jatkamme jäljittelemällä niitä, jotka ovat vastuussa kasvatuksestamme. Steiner kutsuu sitä myös pienen lapsen luonnolliseksi uskonnollisuudeksi.

Syvällä olemuksessaan lapset tietävät, että on olemassa henkinen maailma ja he etsivät maallista kokemusta, joka heijastaa sitä. Silloin he tuntevat olevansa kotona maan päällä.

Lapset tuovat suurenmoisia lahjoja mukanaan. Yksi niistä on juuri kyky kohdata meidät jäljittelyssä, tuntea syvälle sisään meihin, "sovittaa" meitä ylleen ikään kuin olisimme jonkinlainen vaate heille. He pujahtavat meihin, kun leivomme, kun ompelemme tai teemme puutöitä. Eivät vain meidän ulkoiset eleemme, niin tärkeitä kuin ovatkin, tule jäljitellyiksi; koko sisäinen tunnelmamme, meidän olemuksemme jäljitellään.

Ei vain ulkoisia eleitä ...

Kasvattajan sisäisen mielialan tärkeys tuli lastentarhassa usein vastaan. Joinakin päivinä tilassa oli kuin hermostunutta energiaa. Lapset leikkivät mutta se ei ollut ryhmän antaumuksellista hyrinää. Katselin ympäri huonetta ihmetellen - ei, he leikkivät kaikki, ketään ei häiritty, mutta kuitenkin ilmassa oli jännitystä. Lopulta opin tärkeän läksyn - minun oli silloin kun havaitsin hermostuneisuutta pysähdyttävä ja katsottava ensin itseeni, omaan sisäiseen tunnelmaani. Usein minä olin silloin hermostunut, en levollinen ja keskittynyt. Tosin korvani olivat auki ryhmän äänille kun työskentelin mutta en tosiasiallisesti suunnannut huomiotani heihin ja työhöni; ajatuksissani olin muissa asioissa. Kun jälleen pystyin keskittymään, leikki koko ryhmä rauhallisemmin ja keskittyneemmin.

Sisäinen opas

Rinta rinnan jäljittelykyvyn kanssa on lapsella toinen tärkeä kyky: Jokaisessa lapsessa elää syvä viisaus, joka opastaa kehityksen jokaista askelta. Kuinka pieni vauva tietää, koska kääntyä ympäri, koska istua ja koska kävellä? Jokainen terve vauva tekee sen. Kukaan ei anna ohjeita eikä lapsi

opi kääntymistä selältä vatsalleen edes jäljittelemällä sillä ei hän näe sitä kenenkään tekevän. Ja kuitenkin kuusi kuukautta vanhalla on syvä sisäinen viisaus, että on aika oppia kääntyminen.

Sama viisaus toimii kun lapset leikkivät. Näemme sen normaalissa leikin kehityksessä mutta vielä selvemmin silloin, kun lapsella on elämässään ongelma ja hän rakentaa leikin sen ratkaisemiseksi. Lapset leikkivät usein mielikuvitusleikkejä selvittääkseen vaikeita

asioita. He eivät ehkä osaa ilmaista ongelmaa rationaalisella kielellä, mutta he voivat ilmaista sen leikissä.

Lastentarhassani oli kerran pieni noin nelivuotias poika. Ensimmäisen seikka, joka kiinnitti huomiotani, oli hänen epätavallinen äänensä. Hänen puheensa oli hyvin kehittynyttä mutta hänen äänensä muistutti vauvan tai hyvin pienen lapsen ääntä. Se ei vastannut hänen kehitysikänsä eikä minulla ollut sellaisesta aikaisempaa kokemusta. Havainnoin hänen leikkiään. Hän leikki joka päivä samalla tavalla: otti seitsemän, kahdeksan puunkappaletta ja asetteli niistä ympärilleen pienen pyöreän talon. Sitten hän meni taloon sisälle ja peitti sen kankaalla ja oli koko leikkiajan siellä. Talossa ei ollut ovia eikä ikkunoita.

Puhuin hänen äitinsä kanssa, jotta ymmärtäisin paremmin, mitä pojan elämässään tapahtui. Äiti oli myös hyvin huolissaan ja kertoi, että kaikki oli mennyt hyvin kolmen ja puolen vuoden ikään saakka. Sitten syntyi sisar, jonka poika hyväksyi ensin hyvin. Kun vauva oli noin puolen vuoden ikäinen, kaikki kiinnittivät tässä suloisessa vaiheessa huomiota pikkuiseen eivätkä niin paljon vanhempaan lapseen. Silloin poika alkoi taantua. Hän omaksui vauvan puhettavan ja vaati saada juoda jälleen tuttipullosta.

Eräänä päivänä kun kurkistin sisälle pojan leikkitaloon näin, että hän oli käpertynyt pieneksi keräksi kuin sikiö äidin kohdussa. Hän oli taantunut niin pitkälle kuin mahdollista. Olin huolissani mutta samalla tunsin, että hän tiesi mitä teki ja että jokin hänessä kävi läpi prosessia. Hänelle täytyi antaa aikaa ja meidän tehtävämme oli suojella häntä, jotta hän voisi saada tämän kokemuksen. Avustajani ja minä pidimme huolta, että kukaan ei häirinnyt poikaa hänen leikkissään. Noin kaksi kuukautta hän leikki samalla tavalla joka päivä.

Sitten eräänä päivänä poika jätti pienen aukon taloonsa, ei suurta mutta tärkeän. Pari päivää myöhemmin hän teki suuremman aukon, ja sitten hän tuli ulos ja etsi itselleen ystävän. Hän valitsi mukavan Billy-nimisen pojan ja vei hänet taloonsa. He leikkivät siellä muutaman päivän mutta talo oli varsin ahdas. Sitten se alkoi kasvaa, suuremmaksi ja suuremmaksi, muutkin lapset saattoivat tulla sisään. Ja vähitellen pojan ääni muuttui jälleen normaaliksi. – Pienillä lapsilla on tieto siitä, mikä on heille hyväksi. He eivät osaa verbalisoida sitä meille sanoiksi mutta he näyttävät sen meille leikissä.

Solmuja

Joskus lapset kuitenkin juuttuvat tapoihin, jotka eivät ole niin terveellisiä ja myös tämä näkyy leikissä. He saattavat aloittaa oikeasuuntaisesti mutta takertuvat tiettyihin kaavoihin. Näin tapahtui kahdelle pienelle pojalle, Brendanille ja Jamesille. He olivat hyviä ystäviä ja leikkineet yhdessä jo kolmevuotiaasta. Kun he olivat viiden ja puolen vuoden ikäisiä, saattoi nähdä että heidän älykkyytensä alkoi herätä. On tuttua että tämän ikäisissä lapsissa herää itsestään kiinnostus matematiikkaan. Kokemukseni mukaan tytöt usein kiinnostuvat filosofisista kysymyksistä ja pohtivat äärettömyyttä pitkissä keskusteluissaan ja pojat ovat kiinnostuneita matematiikasta. Brendan ja Thomas heräsivät yhtä aikaa aritmetiikkaan ja heittelivät toisilleen välipalapöydässä matemaattisia ongelmia.

Leikeissä alkoi hyvin intensiivinen vaihe. He etsivät nurkan johon asettivat leikkitelinet taloksi. Telineet he "takavarikoivat", tavallisesti niitä siirrellään uusien talojen ja kauppojen ja nukketeatterien rakennustarpeiksi. Pojat ottivat köysikorin ja sitoivat köysillä telineet yhteen ja kutoivat eräänlaisen hämähäkinverkon päidensä yläpuolelle. Leikki jatkui samanlaisena päivästä toiseen eivätkä he päästäneet ketään siihen mukaan. Alkuun ihailin heidän intensiivisyyttään, mutta muutaman päivän kuluttua alkoi tuntua, että he olivat jääneet kiinni verkkoonsa. He olivat heränneet ajatteluun, mutta heidän ajattelunsa ei johtanut ulos maailmaan eikä kiinnostumaan toisista. Se oli älyllisen kehityksen muoto, joka eristi, oli kuin he olisivat kiivenneet norsunluutorniin ja leikkaantuneet irralleen toisista. Leikki ei enää tuntunut minusta mukavalta.

Neljän, viiden päivän kuluttua tein vaikean ratkaisun: siirsin köysikorin aamulla ennen heidän tuloaan korkealle kaapin päälle. Heti saavuttuaan pojat kysyivät köysiä. Sanoin, että köydet lepäävät tämän päivän. Odotin vastalausemyrskyä ja jopa kyyneleitä, mutta molemmat näyttivätkin hyvin helpottuneilta eivätkä tuntuneet olevan ollenkaan harmissaan. He jatkoivat leikkimistä kahdestaan sen päivän, seuraavana tuli pari lasta mukaan ja muutamassa päivässä heillä oli jälleen yhteiset leikit toisten kanssa.

Ja sitten he eräänä päivänä tulivat kysymään köysiä. En ollut varma mitä tehdä. Luotin kuitenkin siihen että he toimisivat toisin ja annoin köydet. Alkoi aivan uusi leikki. Nyörejä käytettiin nyt puhelinkaapeleina: kaikki lastentarhan leikkitalot yhdistettiin suureen köysilabyrinttiin ja toiset lapset auttoivat mukana järjestelmän asentamisessa. He solmivat kaikki lapset suureen sosiaaliseen verkkoon.

Näkemisen opettelua

Ei ole aina helppoa erottaa mikä on terveellistä ja mikä ei lapsen leikissä, mutta kasvattajina voimme kehittää arvostelukykyämme oman sisäisen työskentelyn avulla, aikuisen koulutustiellämme.

Rudolf Steiner on antanut monia harjoituksia sisäisen arviointikyvyn kehittämiseksi. Eräs niistä on kasvimaailman havainnoiminen, sen tarkkaileminen, mikä kukoistaa ja mikä kuihtuu. Tätä voi harjoitella ulkona luonnossa tai sisällä kukkakimppua havainnoiden. Voi huomata nupun tiukan muodon, niin suljetun mutta täynnä potentiaalista elämää. Sitten se avautuu yhä laajemmaksi mutta kun kukinto on saavuttanut korkeimman kohtansa muuttuvat terälehdet ohuemmiksi, kääntyvät riippumaan alaspäin, käretyvät ja putoavat. Kun tekee näitä havaintoja kerran toisensa jälkeen, sen mitä on nähnyt kasvissa, huomaa hitaasti jossain lapsessa: Onko tämä lapsi nupussa, avautumisprosessissa? Onko tämä lapsi luonnollisessa lakastumisvaiheessa, jossa jotain kuolee pois, kuin olisi kuorimassa vanhaa ihoa tehden tilaa uudelle? Tai onko tämä lapsi juuttunut kiinni eikä pääse vapaaksi omin avuin?

Leikin loppu?

Kun näkee miten paljon leikki vaikuttaa lapsen normaaliin kehitykseen, kuinka se on kaiken oppimisen perusta, kuinka lapsi käyttää sitä päästäkseen vaikeuksien läpi, voi olla vain kiitollinen tästä suurenmoisesta kyvystä, kyvystä joka on jokaisella lapsella. Samalla

on oltava hyvin huolissaan siitä, että niin monet lapset eivät enää leiki. Tämän teeman kanssa työskentelemme hyvin intensiivisesti Alliance for Childhood -järjestössä; paraikaa keräämme kasvattajien kokemuksia lasten leikkimisestä.

Eräessä konferenssissa, joka järjestettiin 11.9. terrori-iskun jälkeen seuraavana vuonna, bostonilainen varhaiskasvatuksen professori kysyi osallistujilta, kunnallisten ja yksityisten lastentarhojen varhaiskasvattajilta, oliko väkivaltainen leikki lisääntynyt heidän tarhoissaan. Seurasi levotonta muminaa. Hän kysyi, mikä oli vialla. Silloin eräs kasvattaja nousi ylös: Ongelma ei ole siinä, että tarhassani olisi enemmän väkivaltaista leikkiä, vaan se, että lapset eivät enää lainkaan leiki. Kysymykseen, oliko muilla samanlaisia kokemuksia, oli vastaus että noin 90 prosenttia 200 osallistujasta nosti kätensä.

Alliance for Childhood teki Atlantassa pienen kyselyn leikkimisestä kokeneille kunnallisten lastentarhojen kasvattajille. Siitä selvisi kaksi asiaa. Ensiksi: Lastentarhojemme opetussuunnitelma USA:ssa ei jätä enää aikaa vapaalle leikille; se on kadonnut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Leikkikeskuksista tuli oppimiskeskuksia ja niille asetettiin tavoitteita, joihin lasten tuli pyrkiä. Lähes kaikki tarhat ovat kokopäiväisiä aamu yhdeksästä kolmeen iltapäivällä. Lasten koko päivän täyttävät lukeminen, kirjoittaminen, matematiikka ja luonnontieteet eikä viisivuotiaille jää leikkimiseen ollenkaan aikaa. Mutta yhtä huolestuttavia olivat opettajien kertomukset siitä, mitä tapahtui kun lasten annettiin leikkiä: he eivät tienneet mitä tehdä. "Heillä ei ole omia ideoita." Kun olen työskennellyt viisivuotiaiden kanssa monta vuotta, pidin tätä hämmästyttävänä; kokemukseni mukaan viisivuotiaat yleensä pursuavat ideoita.

Tänä vuonna 11 minuuttia?

Kehityksen suunnasta kertoo tutkimus, jossa seurattiin 6-8 -vuotiaiden lasten päivittäistä ajankäyttöä viiden vuoden ajan, 1997-2002, kuinka paljon lapset käyttivät aikaa omaehtoiseen leikkiin. 1997 se oli 25 minuuttia, ei paljoa, kun ajattelee että samaan aikaan nämä lapset viettivät joka päivä neljästä viiteen tuntia kuvaruudun ääressä – television, videon ja tietokoneen. Se on Amerikassa normaalia. 2002 oli tilanne vielä huonompi: lapset leikkivät enää vain 16 minuuttia päivässä, kolmasosa leikkiajasta oli kadonnut. 2007 ehkä enää 11 minuuttia, viisi vuotta siitä 7 minuuttia. Näitä lukuja emme tiedä mutta joka puolelta kuulee saman: mielikuvitusleikit vähenevät jatkuvasti.

Entä 3-6 -vuotiaat? Heillä omaehtoisen vapaan leikin aika oli 1997 päivittäin 36 minuuttia. Myös tämän ikäiset lapset istuvat kuvaruudun ääressä neljästä viiteen tuntiin joka päivä. Se alkaa jo aivan pienillä lapsilla: neljäosalla kaksivuotiaistamme on televisio lastenhuoneessa. Vapaan leikin aika on sitten 1997 erittäin todennäköisesti vähentynyt myös alle 6-vuotiailla vaikka siitä meillä ei valitettavasti ole lukuja.

Miten saamme leikin takaisin?

Mikä merkitys leikin katoamisella on lapsille ja yhteiskunnalle? Se on tuleva tutkimusteema, jota pyrimme tukemaan Alliancessa. Minun suurin kysymykseni on: Miten saamme leikin takaisin?

Minusta on aivan selvää, että leikki tulee katoamaan lapsuudesta USA:ssa. Tiedän, että muualla tilanne on toinen, mutta usein se mitä koemme Yhdysvalloissa on kuin epidemia, joka kiertää ympäri maailman. Tämä leikin katoamisen tragedia tulee myös kulkemaan maailman ympäri, jos emme löydä teitä tilanteen muuttamiseksi. Tarvitaan tietoa leikin merkityksestä ja tiedon välittämiseen hyvin suurta aktiivisuutta.

Tieto voi välittyä myös – leikkimällä. Järjestimme kaikille avoimen leikkipäivän lastentarhassa ja kutsuimme lauantaina vanhempia ja lapsia leikkimään yhdessä. Osoittautui että aikuisen kokemus oman leikkimisen kyvyn elpymisestä toi iloa ja auttoi myös ymmärtämään asian tärkeyttä.

Leikin katoamisen myötä katoaa myös lapsella itsellään käytössä oleva parantumisen keino, yksi vahvimmista. Se tapahtuu samaan aikaan, jolloin uudet sielulliset sairaudet lisääntyvät lapsilla voimakkaasti, juuri kun lapset leikkiä enimmin tarvitsevat.

Lapset tarvitsevat leikkiä kymmenistä, ellei sadoista syistä. Mutta he tarvitsevat sitä ennen kaikkea, koska se tukee heidän tervettä kehitystään, niin fyysistä, sosiaalista, emotionaalista kuin kognitiivista; antaa heille mahdollisuuden kasvuun ja oppimiseen, mahdollisuuden parantumiseen.

Kirjoittaja työskenteli 20 vuotta varhaiskasvattajana steinerlastentarhassa Yhdysvalloissa ja sen jälkeen kansainvälisissä tehtävissä steinerlastentarhojen liitossa. Hän on Alliance for Childhood -järjestön perustajia ja toimii nykyisin Yhdysvalloissa sen koordinaattorina. Julkaissut lukuisia lapsuutta ja leikkiä käsitteleviä artikkeleita. Esitelmä on ilmestynyt 2006 Kansainvälisen Waldorf-lastentarhaliiton julkaisusarjassa (Studienheft 23).

Lisätietoja: www.allianceforchildhood.org

Suomennos: Raija Lautela